

Buddha Dhammas in Line with Developing Teachers' Competency for Self-Development

Natthaya Waengubon^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to present Buddhist doctrines in developing teachers' competencies. The results of the study found that The Buddha Dhammas in developing teachers' competencies include: 1) The Three Sikkha principles, which are 3 steps of practice: (1) Adhisilasikkha, which is the practice of behavioral development. physical and verbal to have a correct relationship with the environment. (2) Adhikitasikkha, it is the development of mental quality. which is conducive to living a good life and be ready to use it in the most effective intellectual way (3) Adhipanyasikkha, it is a characteristic of understanding various knowledge. And it is a training course in knowing, seeing, and being fully aware as it really is. 2) The principles of Iddhipatthamma are the dhamma elements that lead to success. The 4-point formula for success is: (1) Chantha is satisfaction, liking, and love for that thing. It is the first dhamma element of the Iddhipāda that can determine the conditions first, because if satisfaction does not occur, the other dhamma elements It will not happen. (2) Viriya means perseverance as an organization that will drive or following the satisfaction of impulses from chanda. (3) Citta is the intention to achieve satisfaction and perseverance that arises to clearly define the goals of the action or to achieve each goal. And (4) Vimansa is careful consideration which is a characteristic of the wisdom in analytical thinking in order to achieve the goal as quickly as possible.

Keywords: Buddhadhamma, Teacher Competency Development, Tisikkhā, Iddhipāda 4

หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู

ณัฐธยาน์ แวงอุบล^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู ได้แก่ 1) หลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น คือ (1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง (2) อธิจิตสิกขา คือ การพัฒนาคุณภาพจิต ซึ่งเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด (3) อธิปัญญาสิกขา เป็นลักษณะของการทำความเข้าใจในความรู้ต่างๆ และเป็นการฝึกอบรมแห่งการรู้ การเห็น การรู้แจ้งแทงตลอดตามที่เป็นจริง 2) หลักอิทธิบาทธรรม คือ องค์ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ สูตรแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ (1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบใจ ความรักในสิ่งนั้นๆ เป็นองค์ธรรมลำดับต้นของอิทธิบาทที่จะสามารถกำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนที่สุดเพราะหากความพอใจไม่เกิดขึ้นองค์ธรรมอื่นๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น (2) วิริยะ คือ ความพากเพียรเป็นองค์ธรรมที่จะขับเคลื่อน หรือสืบต่อความพอใจในแรงกระตุ้นจากฉันทะ (3) จิตตะ คือ ความตั้งใจในสิ่งที่มีความพอใจและความเพียรที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดเป้าหมายของการกระทำอย่างชัดเจน หรือเพื่อให้เป้าหมายบรรลุไปแต่ละอย่าง และ (4) วิมังสา คือ ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบอันเป็นคุณลักษณะของปัญญาในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้รวดเร็วที่สุด

คำสำคัญ: พุทธธรรม, พัฒนาสมรรถนะครู, ไตรสิกขา, อิทธิบาท 4

© 2023 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

ในพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ พัฒนาได้ ภาษาสมัยใหม่เรียกว่า มีศักยภาพมนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ทั้งศักยภาพเฉพาะตัว คือมีความถนัดชัดเจนของตนเองถ้าไม่พัฒนา ไม่ฝึกฝนขึ้นมาก็ไม่มีโอกาสแสดงออกไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และศักยภาพของมนุษย์ คือ มีความเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเข้าถึงปรีชาญาณความดีงาม และอิสรภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพนั้นขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเองเรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์ หลักประการที่ 4 คือ การพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สมบูรณ์นั้นนอกจากทำให้มีการศึกษาตามหลักการทั่วไปแล้วก็ทำให้ต้องค้นหาว่าตนเองมีความถนัดมีความ สามารถด้านไหนแล้วก็พัฒนาตนขึ้นไปให้เต็มที่แห่งศักยภาพนั้น หลักการข้อนี้เรียกทางภาษาพระว่า อัตตสัมปทา แปลว่า การทำตนให้ถึงพร้อม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ประเทศไทยจะยังคงประสบภาวะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ อาทิ กระแสการเปิดเศรษฐกิจเสรีความท้าทายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง ประกอบกับสถานการณ์ด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ในปัจจุบันที่ยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น ปัญหาผลิตภาพการผลิตความสามารถในการแข่งขันคุณภาพการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นต้นทำให้การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 จึงจำเป็นต้องยึดกรอบแนวคิดและหลักการในการวางแผนที่สำคัญคือ (1) การน้อมนำ

และประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (3) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศและ (4) การพัฒนาสู่ความมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) การปฏิรูปการศึกษายังเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปประเทศเพื่อสนับสนุนการบรรลุตามยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดไว้ในด้านต่างๆ เนื่องด้วยการศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นแผนปฏิรูปประเทศด้านการศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะสนับสนุนการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ด้านความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม และด้านขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจและการกระจายรายได้มาตรา 52 (คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2562)

การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศโดยช่วงวัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดให้มีพัฒนาการที่สมวัยในทุกด้านวัยเรียนวัยรุ่นให้มีทักษะการเรียนรู้ทักษะชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายใต้บริบทสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรมวัยแรงงานให้มีการพัฒนาระดับสมรรถนะฝีมือแรงงานเพื่อสร้างผลิตภาพเพิ่มให้กับประเทศวัยผู้สูงอายุให้มีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพและประสบการณ์มีรายได้ในการดำรงชีวิตมีการสร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพ และโรคเรื้อรังต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดภาวะแก่ปัจเจกบุคคลครอบครัวและระบบบริการสุขภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) การพัฒนาสมรรถนะของบุคคลหรือของมนุษย์ทั่วไปย่อมมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อโลกในยุคปัจจุบันยิ่งภายใต้การแข่งขันที่สูง และรุนแรงไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย หากองค์กร หรือหน่วยงานใดไม่ได้เตรียมความพร้อม เพื่อการรองรับในการพัฒนาคน หรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์การย่อมเสียเปรียบในเชิงการแข่งขันไปโดยปริยาย การพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์พร้อมในทุกด้านของชีวิต โดยการเรียนรู้ของศิษย์ที่ประกอบด้วยศรัทธาจะบรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษาได้ ถ้าครูและศิษย์มีสัมพันธภาพในลักษณะของการสนับสนุน ซึ่งแนะอบรม พรีสอนด้วยความปรารถนาดี ให้ศิษย์มีความศรัทธา มีความมุ่งมั่น รู้จักคิดเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติตามความเป็นจริงและสามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่อุทิศต่อชีวิตได้ (พระมหาพรศักดิ์ วรรณโก (บัวทอง), พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน และลำพอง กลมกุล, 2565)

นอกจากนี้การพัฒนสมรรถนะในการทำงานยังสามารถจะเป็นเครื่องมือบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ผู้บริหารทุกระดับสามารถนำมาใช้ในการสรรหา รักษา และพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทักษะและความสามารถและบุคลิกลักษณะเฉพาะตรงตามที่ตำแหน่ง กำหนดเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ได้ตามผลตามที่ได้คาดหวังไว้ สมรรถนะในการทำงานหมายถึงความรู้ทักษะ และคุณลักษณะของบุคคลที่จำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้อย่างน้อย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ (1) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความรู้ที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ ถ้าไม่มีความรู้พนักงานก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบได้อย่างถูกต้อง ความรู้นี้มักจะได้จากการศึกษาอบรมสัมมนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ กับผู้มีความรู้ในด้านนั้นๆ (2) ทักษะ (Skills) หมายถึง ทักษะความสามารถเฉพาะที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ ถ้าไม่มีทักษะแล้ว ก็ยากที่จะทำให้พนักงานทำงานให้มีผลงานออกมาดี และตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ทักษะนี้มักจะได้มาจากการฝึกฝนหรือกระทำซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดความชำนาญในสิ่งนั้น (3) คุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Attribute) หมายถึงคุณลักษณะความคิดทัศนคติค่านิยมแรงจูงใจ และความต้องการส่วนตัวของบุคคลคุณลักษณะเป็นสิ่งที่ติดตัวและเปลี่ยนแปลงได้ไม่ถ่วงนัก คุณลักษณะที่ไม่เหมาะสมกับหน้าที่มักจะทำให้เกิดปัญหาในการทำงานและทำให้งานไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) นั้นมีวิสัยทัศน์ให้ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพเป้าหมายภายในปี 2561” มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบโดยเน้นประเด็นหลัก 3 ประการ คือ 1) คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทยโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนสถานศึกษาแหล่งเรียนรู้สภาพแวดล้อมหลักสูตร และเนื้อหาพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มี

คุณค่าสามารถดึงดูดคนเก่ง ดี และมีใจรัก มาเป็นครูคณาจารย์ได้อย่างยั่งยืนภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ 2) เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพเพื่อให้ประชาชนทุกคนทุกเพศทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหาร และจัดการศึกษาโดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย (คลังสารสนเทศของสภานิติบัญญัติ, 2564)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ครูเป็นผู้มีความสำคัญในบทบาทที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเดียวกันคือพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้มีทักษะ และมีเจตคติที่ดีในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพด้วยเหตุปัจจัยทางสังคมเทคโนโลยี และการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นพัฒนาผู้เรียนให้ทันกับยุคสมัยทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม สามารถก้าวผ่านอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยการใช้ความรู้ทักษะ และเจตคติที่ได้รับการพัฒนามาจากห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยมีครูทำหน้าที่ตามบทบาทต่างๆ อย่างเต็มเปี่ยมด้วยประสิทธิภาพ จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ดังนั้น บทควมนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู ด้านการพัฒนาตนเอง เพื่อพัฒนาสมรรถนะครูในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล มีความตื่นตัวและเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ถือได้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้นซึ่งจะเป็นการยกระดับคุณภาพการศึกษาของไทยให้ทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการ ได้แก่ หลักไตรสิกขา และหลักอิทธิบาท 4 เป็นการปฏิบัติที่เกี่ยวกับระบบปัญญามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือเครื่องมือที่จะพัฒนาสมรรถนะครูด้านการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานในหน้าที่ต่อไป

แนวคิดเรื่องสมรรถนะ

การนำสมรรถนะมาประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคลนั้น จะช่วยให้องค์กรได้บุคลากรที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลการปฏิบัติงานตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าว ทำให้องค์กรต่างๆ ต้องหันมาทบทวนพิจารณาสมรรถนะขององค์กร เพื่อให้องค์กร สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงจากภายนอกได้ หากองค์กรต้องการที่จะสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน (Competitive Advantage) และสร้างขีดความสามารถที่จะต้านทาน ต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรในองค์กรเสียก่อน ซึ่งบุคลากรในองค์กรถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะช่วยส่งเสริมผลักดันให้สมรรถนะขององค์กร เป็นสมรรถนะที่แท้จริงและสามารถแข่งขันกับองค์กรอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้ องค์กรมีความแข็งแกร่ง และสามารถยืนหยัดท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงได้ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2564)

สำหรับในประเทศไทย องค์กรธุรกิจหลายแห่งได้ตื่นตัว และนำระบบสมรรถนะมาใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคล อาทิเช่น บริษัทปูนซิเมนต์ไทยจำกัด (มหาชน) บริษัทเอไอเอสจำกัด (มหาชน) กลุ่มบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ บริษัทโตโยต้ามอเตอร์ (ประเทศไทย) จำกัด การไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บริษัทการบินไทยจำกัด (มหาชน) ในปัจจุบันนี้ บริษัทเอกชน รัฐวิสาหกิจต่างๆ กำลังให้ความสนใจหรืออยู่ในช่วงสร้างและพัฒนาระบบสมรรถนะของตนเอง สำหรับภาค ราชการและรัฐวิสาหกิจก็เห็นความสำคัญ และให้ความสนใจในการนำระบบสมรรถนะมาใช้ในการ บริหารทรัพยากรบุคคลเช่นเดียวกัน เช่น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ได้จ้าง บริษัท HAY Group มาเป็นที่ปรึกษาในการสร้างและพัฒนาระบบสมรรถนะให้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนให้ข้าราชการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่และส่งเสริมให้ปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น จะกำหนดให้ข้าราชการทุกคนต้องมีสมรรถนะหลักร่วมกัน 5 สมรรถนะ ซึ่งเป็น คุณลักษณะ

ร่วมกันของข้าราชการพลเรือน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหล่อหลอมค่านิยมและพฤติกรรม ที่พึงประสงค์ร่วมกัน และได้เริ่มทดลองใช้กับข้าราชการตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา

สมรรถนะ (Competency) เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมและทวีความสำคัญต่อการบริหารทรัพยากรมากขึ้นเรื่อยๆ ในวงการบริหารทรัพยากรบุคคล องค์กรชั้นนำ ต่างๆ ได้นำเอาระบบสมรรถนะมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างถูกทิศทาง และคุ้มค่ากับการลงทุน นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่บุคลากรในองค์กรอีกแนวทางหนึ่งด้วย ดังนั้นสมรรถนะจึงมีความสำคัญต่อการบริหารทรัพยากรบุคคลขององค์กรดังนี้

1. เป็นเครื่องมือช่วยในการแปลงวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ วัฒนธรรมองค์กร และยุทธศาสตร์ต่างๆ ขององค์กร มาสู่กระบวนการบริหารทรัพยากรบุคคล

2. เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความสามารถของบุคลากรในองค์กร อย่างมีระบบ ต่อเนื่อง และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ วัฒนธรรมองค์กร และยุทธศาสตร์ขององค์กร

3. เป็นมาตรฐานการแสดงพฤติกรรมที่ดีในการทำงานของบุคลากร ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการวัดและประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

4. เป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านต่างๆ ขององค์กร เช่น การสรรหา และคัดเลือกบุคลากร การพัฒนาบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาความก้าวหน้าทางอาชีพ การวางแผนการสืบทอดตำแหน่ง และการจ่ายผลตอบแทนเป็นต้นทางด้านนักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้คำนิยามตามความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะไว้ต่างๆ ทัศนะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2564)

กล่าวได้ว่า มนุษย์มีสมรรถนะอยู่ในตัวด้วยกันทั้งหมดแต่ขาดการพัฒนา หรือการฝึกฝนทักษะ พร้อมการกระตุ้นให้เกิดการนำสมรรถนะมาใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพเท่าที่มนุษย์คนนั้นมีอยู่เพราะข้อจำกัดในหลายด้านที่เป็นกีดกันทักษะ ความรู้และความสามารถจะเหมือนกับคนที่ไร้ซึ่งพลังแห่งสร้างสรรค์ในการปฏิบัติหน้าที่ หากเป็นบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นพยาบาลหากไม่สามารถจะนำสมรรถนะออกมาใช้ได้ในคราวที่จำเป็นก็เท่ากับว่าความเสี่ยงย่อมจะเกิดขึ้นกับผู้ป่วยได้โดยง่าย ดังนั้น การผลักพลังงานที่ซ่อนอยู่ภายในหรือที่เรียกว่าสมรรถนะขึ้นอยู่กับระบบการพัฒนาอย่างถูกกระบวนการที่ผู้บริหารจะมองเห็นคุณค่า และโอกาสต่างๆ เพื่อการดึงเอาศักยภาพที่สูงสุดของพยาบาลออกมาใช้อย่างไรซึ่งติดกักก็น่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับ องค์กรทางวิชาชีพทั้งหลาย

การพัฒนาสมรรถนะครู

ครูสภาได้ระบุถึงสมรรถนะของครูผู้สอนตามมาตรฐานวิชาชีพครู ดังนี้ 1) สมรรถนะด้านภาษาและเทคโนโลยี 2) สมรรถนะด้านการพัฒนาหลักสูตร 3) สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ 4) สมรรถนะด้านจิตวิทยา 5) สมรรถนะด้านการวัดและการประเมินผลการศึกษา 6) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการ.ในห้องเรียน 7) สมรรถนะด้านการวิจัยทางการศึกษา 8) สมรรถนะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา 9) สมรรถนะด้านความเป็นครูสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของครูผู้สอน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย สมรรถนะหลัก และสมรรถนะประจำสายงาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564)

1. สมรรถนะหลัก (Core Competency) ประกอบด้วย 5 สมรรถนะ คือ

1.1 การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน

1.2 การบริการที่ดี

1.3 การพัฒนาตนเอง

- 1.4 การทำงานเป็นทีม
- 1.5 จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู
2. สมรรถนะประจำสายงาน (Functional Competency) ประกอบด้วย 6 สมรรถนะคือ
 - 2.1 การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้
 - 2.2 การพัฒนาผู้เรียน
 - 2.3 การบริหารจัดการชั้นเรียน
 - 2.4 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน
 - 2.5 ภาวะผู้นำครู
 - 2.6 การสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนเพื่อการจัดการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการพัฒนาตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสมรรถนะครู ตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันปัญหา และภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการศึกษาของประเทศ ดังนั้นเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครู จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาสมรรถนะครูอยู่ตลอดเวลา สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสมรรถนะครู ได้แก่ สมรรถนะหลักด้านการพัฒนาตนเอง เพราะเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ และมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่นำมาส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะครูได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาสมรรถนะครู เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมอำนวยความสะดวกคอยชี้แนะแนวทาง คอยเป็นที่ปรึกษาผลักดัน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ จนกระทั่งสามารถแสดงศักยภาพต่างๆ ออกมาได้อย่างครบถ้วน แต่โดยสรุปแล้วหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการพัฒนาตนเอง ได้แก่ หลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น ได้แก่ อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อม ที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี 2 ประเภท คือ 1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น 2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ นอกจากนี้ ขอบเขตของศีลไม่ได้มีเฉพาะขอบเขตทางกาย และวาจาที่ปรากฏภายนอกคือถ้าภายนอก อธิจิต คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนง และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีแล้ว ก็จะช่วยควบคุมพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่าย ๆ ว่า “สมาธิ” และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ พัฒนาคุณธรรม ซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู

1. ไตรสิกขา

คำว่า ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ 1) ไตร หรือ ตริ เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ตติ แปลว่า สาม และ 2) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษาหมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 20/91/320) การศึกษาและของเขตของการศึกษาในวิมุตติมรรค ระบุว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยม และการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา (พระอุปัชฌาย์, 2548)

ซึ่งอีกความหมายไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกาจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพาวิชา ตัณหา อุปทานน้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกขก็หมดก็บรรลุเป้าหมายเป็น นิโรธ โดยสมบุรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) นอกจากนี้ทางด้านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมาย ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็นปัญญา แล้วเป็นศีลแล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิด ถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้ว ต้องดึงปัญญามานำหน้าและปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญาจึงให้ศีล สมาธิเดินไปถูกทางแล้วก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2551)

อีกความหมายของไตรสิกขา หมายถึง การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกุศลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลาย อันจะนำไปสู่อารยะธรรมที่ถูกต้อง (ระวี ภาวิไล, 2557) นอกจากนี้ เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ให้ความหมาย ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้น คือ ทางด้านปัญญาทางด้านศีล ทางด้านจิต และทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทางด้านศีลการควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา 3 องค์ประกอบนี้เป็น 3 มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2549 อ้างใน พระปลัดสุทธิศักดิ์ สมปณณเมธี และสมควร นามสีฐาน, 2565)

กล่าวได้ว่าไตรสิกขาว่า หมายถึง ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น คือ 1. ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่วประพฤติปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล 2. ชั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา 3. ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิดความสดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา (บุญมี แทนแก้ว, 2539)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาสมรรถนะของมนุษย์ในทางพระพุทธจะอยู่ในคำว่าการศึกษา การฝึกอบรม และการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากที่สุด

2. อธิบาท 4

ความเหมาะสมอย่างยิ่งที่นำไปสร้างเป็นกรอบการพัฒนาสมรรถนะให้เกิดขึ้นกับการปฏิบัติหน้าที่ของวิชาชีพทุกประเภทเพราะเป็นหนทางแห่งความสำเร็จประโยชน์แก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น ฉะนั้น หากครุมีความมุ่งมั่นพยายาม มีความตั้งใจและการใคร่ครวญการงานที่กระทำอยู่ ย่อมนำมาซึ่งความสุข และความสำเร็จแก่ผู้รับบริการ นั่นก็คือ ผู้เรียนที่จะเป็นอนาคตของชาติต่อไป

อธิบาท คำว่า บาท แปลว่า ฐาน เเชิงรอง เช่น เท้าหรือตีน เพราะเป็นเชิงรองรับร่างกาย ส่วนอธิ แปลว่า ความสำเร็จ คำว่า ฤทธิ ก็แปลว่า ความสำเร็จ โดยรวม อธิบาทจึงหมายความว่า รากฐานแห่ง

ความสำเร็จ รวมถึง 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา กล่าวคือ ฉันทะ คือ ความพอใจ ในสิ่งที่ต้องทำ วิริยะ คือ พากเพียร เพียรไปในสิ่งที่พอใจ จิตตะ คือเอาใจใส่ ฝึกฝน อยู่แต่สิ่งนั้นไม่เปลี่ยนแปลง และวิมังสา คือ คั้นคว้า สอดส่อง เพื่อจะแก้ปัญหาอุปสรรคอยู่เสมอไป (พุทธทาสภิกขุ, 2518) ซึ่งในพจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาบาล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของอิทธิบาท 4 หมายถึง ฐาน หรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึง ความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ แห่งผลที่มุ่งหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548)

อิทธิบาท 4 เป็นธรรมสำหรับความสำเร็จซึ่งต้องใช้ในการทำงานและเป็นทางเดียวที่จะปฏิบัติเพื่อนำไปสู่นิพพานได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นๆ ย่อมเจริญด้วยอิทธิบาทเป็นเครื่องปรุงสมาธิ อันประกอบด้วยฉันทะเป็นประธาน ด้วยวิริยะเป็นประธานด้วยจิตตะเป็นประธาน ด้วยวิมังสาเป็นประธาน (พุทธทาสภิกขุ, 2537) อิทธิบาท นี้แปลว่าคุณธรรมที่จะให้เกิดความสำเร็จ ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่าบันไดแห่งความสำเร็จ ถ้าเราเดินตามบันไดนี้แล้วจะก้าวไปสู่ความสำเร็จ เคยมีคนถามพระพุทธเจ้าว่าที่พระองค์ได้ตรัสรู้สังขารธรรมนี้เพราะอะไร พระองค์ก็บอกว่าเพราะเรามีอิทธิบาท 4 สมบูรณ์ อิทธิบาท 4 ประการสมบูรณ์เมื่อใดแล้วก็เกิดฤทธิ์ทางใจเกิดอำนาจที่จะกระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้มีความก้าวหน้าให้มีการปฏิบัติหน้าที่ที่ทันทางที่ไม่ชักช้าเสียเวลา (พระเทพวิสุทธิกวี (ปัญญานันทภิกขุ), 2541) การนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2551) อังใน อรุณรัชช ศาสตร์สกุล, 2565) ซึ่งเป็นหลักการงานของพระพุทธเจ้า อันนับว่าเป็นนักทำงานชั้นยอดของโลก ในความรู้ของคนโดยทั่วไปแล้วมักจะวางหลักต่างๆ ไขว่อกว้าง แต่วิธีของพระพุทธเจ้าองค์นี้ ทรงสอนให้ตั้งที่ในใจของตนเองก่อน ตั้งให้ถึงตัวจริงๆ จะทำทุกอย่างให้เริ่มจากตนเองก่อน (ปิ่น มุฑกกันต์, 2508) หรือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่ เหลือวิสัย คือสิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่วิสัย ที่อาจใช้ความเพียรพยายาม ทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้คุณธรรมกลุ่มนี้ทรงเรียกว่าอิทธิบาท 4 (ปิ่น มุฑกกันต์, 2508) คือ สูตรสำเร็จของชีวิตตามพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลายสิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาไต่สวนอย่างสม่ำเสมอแล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน (สนอง วรอุไร, 2550)

กล่าวได้ว่า หลักอิทธิบาทธรรม คือ องค์ธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดีหนทางแห่งความสำเร็จ สูตรแห่งความสำเร็จ คุณเครื่องที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยเร็ว จึงเป็นลักษณะของอิทธิบาทธรรมที่มองถึงเป้าหมายของความสำเร็จเป็นที่ตั้งหากมีการปฏิบัติหรือมีการเสริมสร้างองค์ประกอบของอิทธิบาทครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบใจ ความรักในสิ่งนั้นๆ เป็นองค์ธรรมลำดับต้นของอิทธิบาทที่จะสามารถกำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนที่สุดเพราะหากความพอใจไม่เกิดขึ้นองค์ธรรมอื่นๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น จึงเป็นไปตามลักษณะของการปลูกความรักความศรัทธาหรือปลูกพลังใจให้กับสิ่งที่ตนเองกำลังจะกระทำให้เกิดความพอใจอย่างสูงสุดจึงจะสามารถกระตุ้นเตือนให้ตนเองเกิดองค์ธรรมต่อไป วิริยะ คือ ความพากเพียรเป็นองค์ธรรมที่จะขับเคลื่อนหรือสืบต่อความพอใจในแรงกระตุ้นจากฉันทะ เพราะเมื่อบุคคลมีความรัก ความพอใจในสิ่งใดย่อมจะต้องขวนขวายในได้มาในสิ่งนั้นจึงต้องใช้พลังกำลังทำหมดไปเพื่อให้ได้มา จิตตะ คือ ความตั้งใจในสิ่งที่มีความพอใจและความเพียรที่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดเป้าหมายของการกระทำอย่างชัดเจนหรือเพื่อกำหนดเป้าหมายบรรลุไปแต่ละอย่างและวิมังสา คือ ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบอันเป็นคุณลักษณะของปัญญาในการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป้าหมายให้รวดเร็วที่สุด

บทสรุป

หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการพัฒนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น ได้แก่ อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อม ที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี 2 ประเภท คือ 1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น 2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ นอกจากนี้ ขอบเขตของศีลไม่ได้มีเฉพาะขอบเขตทางกาย และวาจาที่ปรากฏภายนอก คือถ้าภายนอก อธิจิต คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีแล้ว ก็จะควบคุมพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกกง่าย ๆ ว่า “สมาธิ” และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ พัฒนาคุณธรรม ซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น พัฒนาสมรรถภาพ และประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ฉันทะ วิริยะ เป็นต้น และพัฒนาความสุข และภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ เช่น ปราโมทย์ ความร่าเริง ปีติ ความอิ่มใจ เป็นต้น อธิปัญญาสิกขา เป็นลักษณะของการทำความเข้าใจในความรู้ต่างๆ และเป็นการฝึกอบรมแห่งการรู้ การเห็น การรู้แจ้งแทงตลอดตามที่เป็นจริง แห่งแสงสว่างที่กำจัดความมืด และแห่งความสามารถตัดปัญหาหรือดับทุกข์ตามศักยภาพของตนเองหรือ การทำให้ตนเองรู้จักดำเนินชีวิตอย่างไม่เป็นทุกข์ในโลกปัจจุบัน ที่ร้อยรัดไปด้วยความอยากได้ อยากมี อยากเป็น เพราะสิ่งเหล่านี้ สามารถหาความทุกข์มาสู่ตนเองได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น การอบรม การฝึก และการพัฒนาปัญญา มีพลังยิ่งๆ ขึ้นไป พร้อมทั้งจะนำมาใช้ได้ในการดำเนินชีวิตในขณะที่มีปัญหามากมาย อย่างนี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา

หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะครู ด้านการพัฒนาตนเอง ได้แก่ หลักอิทธิบาทธรรม คือ องค์ธรรม ที่นำไปสู่ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดีหนทางแห่งความสำเร็จ สูตรแห่งความสำเร็จ คุณเครื่องที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยเร็ว จึงเป็นลักษณะของอิทธิบาทธรรมที่มุ่งถึงเป้าหมายของความสำเร็จเป็นที่ตั้ง หากมีการปฏิบัติหรือมีการเสริมสร้างองค์ประกอบของอิทธิบาทครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความชอบใจ ความรักในสิ่งนั้นๆ เป็นองค์ธรรมลำดับต้นของอิทธิบาท ที่จะสามารถกำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนที่สุด เพราะหากความพอใจไม่เกิดขึ้นองค์ธรรมอื่นๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น วิริยะ คือ ความพากเพียรเป็นองค์ธรรมที่จะขับเคลื่อนหรือสืบต่อความพอใจในแรงกระตุ้นจากฉันทะ จิตตะ คือ ความตั้งใจในสิ่งที่มีเป้าหมาย และความเพียรที่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดเป้าหมายของการกระทำอย่างชัดเจน หรือเพื่อให้เป้าหมายบรรลุไปแต่ละอย่าง และวิมังสา คือ ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบอันเป็นคุณลักษณะของปัญญาในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้รวดเร็วที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2562). แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา. สืบค้นจาก <http://nscr.nesdc.go.th/>.
- คลังสารสนเทศของสภานิติบัญญัติ. (2564). ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561). สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/544715>.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2539). จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปิ่น มุฑากันต์. (2508). มงคลชีวิตภาค 2. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2548). อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระเทพวิสุทธิกวี (ปัญญานันท์ภิกขุ). (2541). พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระปลัดสุทธิศักดิ์ สมปณณเมธี และสมควร นามสีฐาน. (2565). พุทธวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามแบบไตรสิกขา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(3), 578-587.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). หัวใจพระพุทธศาสนา. สืบค้นจาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14339>.
- พระมหาพรศักดิ์ วรสโก (บัวทอง), พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน และลำพอง กลมกุล. (2565). องค์ประกอบของสมรรถนะความเป็นครูตามหลักพุทธธรรมของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, 3(2), 1-10.
- พระอุทิศสเถระ. (2548). วิมุตติมรรค (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2518). สุธญูตดา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- _____. (2537). ฆราวาสธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2551). แก่นพุทธศาสนา. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. (2564). แนวทางการพัฒนาระบบสมรรถนะเพื่อพัฒนาการบริหารทรัพยากรบุคคล. สืบค้นจาก <http://competency.rmutp.ac.th/บทนำ/>.
- ระวี ภาวิไล. (2557). หัวใจของศาสนาพุทธ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- สนอง วรอุไร. (2550). ทำชีวิตให้ดีและมีสุข. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ.2564-2565). สืบค้นจาก <http://www.bopp.go.th/?p=1481>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อรุณรัชช ศาสตร์สกุล. (2565). การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในวิกฤติการณ์โควิด 19. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 8(1), 128-141.
- Boam, R., & Sparrow, P. (1992). Designing and Achieving Competency: Competency-Based Approach to Development People and Organization. London: McGraw-Hill.
- Boyatzis, R.E. (1982). The competent manager: A model for effective performance. New York: John Wiley & Sons.
- McClelland, D.C. (1975). A Competency model for human resource management specialists to be used in the delivery of the human resource management cycle. Boston: Mcber.